

Niet lang geleden mocht ik bij de verlening van een eredoctoraat door mijn eigen universiteit aan de bekende primatoloog Frans de Waal een rede houden over het uitsterven van soorten. Een grote eer! Maar wel een droef onderwerp, want uitsterven is geen fijn ding. Ik heb er op deze plek ook al eens over geschreven en ben niet van plan omdat nu weer te doen. Het enige wat ik er over kwijt wil, is dat een zekere mistroostigheid over de menselijke soort wel op zijn plaats is. De enige manier omdat uitsterven enigszins tegen te gaan is: minder mensen. Daar waren De Waal en ik het in ieder geval roerend over eens.

Natuurlijk kan op zo'n feestdag niet alles eindigen in treurnis. Al snel waren er weer opgewekte tonen te bespeuren en ging het toch weer over de vernuftigheid van de menselijke soort en andere redenen voor optimisme en blijheid. Een vriendin van me vond het maar raar dat er kennelijk zo weinig acceptatie van droeve boodschappen is. Er moet altijd wel een sprankje hoop geboden worden – want anders is het leven kennelijk ongenietbaar. Jammer, want droefheid kan zo mooi zijn. Droefheid moet je niet altijd willen temperen. Droefheid is legitiem en niet iets wat meteen met therapie bestreden dient te worden. Droefheid moet je durven laten bestaan en zeker niet bederven door optimisme.

Wat is er nu precies mis met dit optimisme? Het heeft iets met de tijd te maken. “Alle tragedies die we ons kunnen indenken”, schreef Simone Weil ooit eens, “komen uiteindelijk neer op een tragedie: het verstrijken van de tijd.” Doordat de tijd verstrijkt, voegde ze eraan toe, maakt ze van ons een slaaf. Hierachter gaat een beslissend bezwaar tegen het optimisme schuil: de optimist onderwerpt het heden aan wat komen gaat en ontnemt het daarmee van zijn waarde. De toekomst is altijd beter en fijner. Wat we nu hebben steekt daar schril bij af. De pessimist, schrijft de Amerikaanse politiek filosoof Joshua Dienstag in een van de weinige krachtige pleidooien tegen optimisme die ik ken, heeft een onbevangen en vrije verhouding tot de toekomst. “Door af te zien van hoop en voorspelling maken we ruimte voor een zorg die niet zelfvernederend en zelfmedelijdend is. Door niet ieder moment in je leven tot gijzelaar van de toekomst te maken, scheppen we een werkelijk vriendelijke verantwoordelijkheid naar onszelf en anderen.”

Kijk, van dergelijke inzichten word ik nu vrolijk. Achter het optimisme schuilt een dwangmatigheid die bijna religieus is. Optimisme: het is niets anders dan verholde slavernij. Waarom? Omdat ze ons voortdurend tot vijand maakt van al die momenten in ons leven die kennelijk niet helemaal aan de verwachtingen voldoen. Pessimisme bevrijdt die momenten juist van hun gebondenheid aan een betere toekomst. Daarmee maakt het ook vrijheid mogelijk: de pessimist is veel vrijer in zijn denken dan een optimist. Als we, aldus Dienstag, niets van de toekomst verwachten, dan zijn we vrij om die toekomst te laten komen zoals ze is en niet als een teleurstelling. Optimisme is niet alleen een vorm van slavernij, maar ook ziekelijke angst voor teleurstelling. Wie op deze manier een slaaf wil zijn van de tijd, blijft die angst maar voeden en voeden.

De mooiste zin van Dienstag is deze: “Pessimisme is de vrijheid van momenten.”

Als ik dergelijke zinnen lees, dan raak ik in vervoering. In een column die ik pas geleden op de radio over het onderwerp mocht uitspreken heb ik daarom ook gezegd dat ik eigenlijk veel optimistischer ben over pessimisme dan over optimisme. Mensen verdenken je dan al snel van nihilisme, maar nihilisme is het punt niet. De vrijheid van de pessimist bestaat erin dat hij

niets verwacht. Een nihilist wil niets. Ik wil als pessimist best dingen: ik hoop bijvoorbeeld dat we er op de een of andere manier in zullen slagen dat tomeloze uitsterven van soorten te beteugelen. Ik wil dat dit gebeurt, maar ik verwacht het niet. Als ik op de website van de NOS beelden zie van een tijgervijfling in Noordoost-China, dan spreekt me dat aan, maar het doet me tegelijkertijd beseffen hoe treurig het gesteld is met de Siberische tijger. Alles wordt in het werk gesteld ze te laten leven, maar in het wild zal het dier uitsterven. Alleen door hopeloos te zijn, kun je van momenten genieten.

Pessimisme is wijzer dan optimisme. Het past ook beter bij mijn leeftijd. Laat ik Mark Twain nog eens aanhalen: "Iemand die pessimist is voordat hij 48 is, weet te veel en iemand die optimist is daarna, weet te weinig." Zo is het maar net.